

De vraag wie de hoofdrol zou spelen, kwam tussen regisseur Jan Ritsema en theatercollectief 't Barre Land niet eens aan de orde. In hun 'Hamlet' staan drie Deense prinses op het toneel, zoals er ook drie Horatio's en drie Ophelia's opdoemen.

'Onze Hamlet is de tijdgeest te slim af'

Theater

Arend Evenhuis

Waarom Hamlets enige vriend en vertrouweling Horatio - die welbeschouwd niets anders doet dan rondhangen en aanhoren - tot en met het laatste bedrijf niet ingrijpt? Regisseur Jan Ritsema blikt verstoord. Uitgerekend de verkeerde vraag. Met zoetwaterpsychologie moet je niet bij hem aankomen, en zeker niet als het zijn Hamlet-enscenering betreft. Overigens: „Horatio als Hamlets beste vriend? Dat moet je ook niet overdrijven. Hamlet wantrouwt iedereen, hij vraagt al bij de eerste begroeting wat Horatio vanuit Wittenberg komt doen en wat hij in Denemarken te zoeken heeft.”

En nee, de hovelingen Rosencrantz & Guildenstern zijn geen slaafse spionlaiken, maar hebben een gewiekste tekst met Hamlet. „Er zijn geen domme mensen in het stuk. Ook al laten zij zich door de koning gebruiken, zijn Rosencrantz & Guildenstern geen domme gansjes want hun teksten zijn slim.”

Daarmee is Ritsema's verhaal eigenlijk verteld. Hij regisseert 'Hamlet' met het theatercollectief 't Barre Land bij het Brusselse Kaaitheater vanwege de taal, de taal en nog eens de taal. Niet 'het Hamletverhaal', maar 'het

hoofd van Shakespeare' heeft zijn voorkeur. Ritsema probeert te achterhalen wat voor losse aantekeningbriefjes Shakespeare al schrijvend aan de tragedie op zijn bureau had. Daaruit kan maar één conclusie voortkomen: 'het zoeken naar waarheid is een uitermate zinloze bezigheid'.

„'Hamlet' is een essay over zijn en schijn”, duidt Ritsema. „Elke scène is een gestalte van schijn. Het summum van een schijnvertoning is 'de waarheid' door een geest te laten zeggen. Terecht twijfelt Hamlet daar aan.”

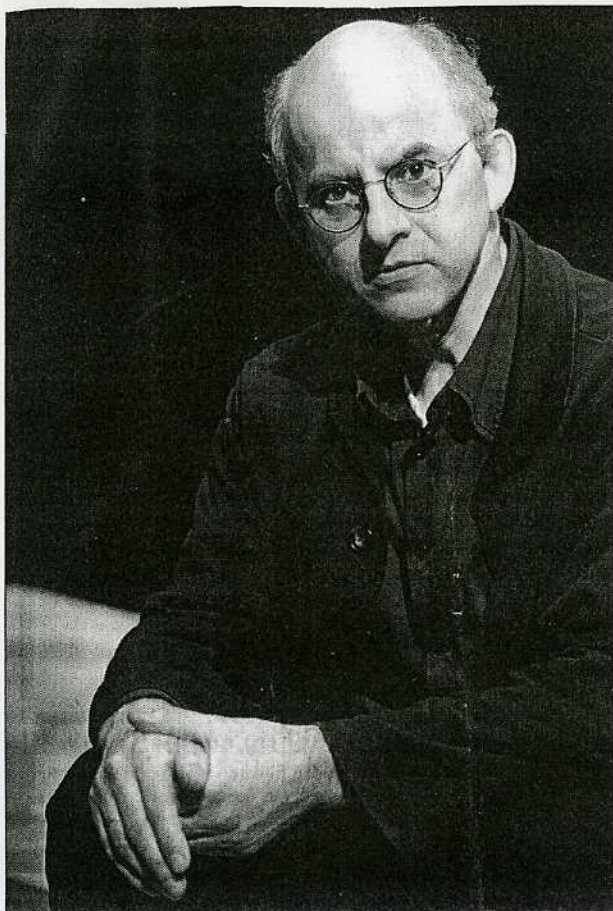
„We zijn steeds op zoek naar een heldere manier van spelen, waarin de acteur spreekt alsof het zijn eigen woorden zijn die de rol hem in de mond legt. Let op de klemtonen: het spel moet 'echt' lijken, echt lijken, maar niet zijn. We spelen zo 'waar' mogelijk. Aangezien ik erg van taal houd, registreer ik met mijn oren, niet met mijn ogen. We spelen het stuk integraal, er is geen regel geschrapt, in tweeënhal uur. Nee, niet op een holletje, maar: helder. Het is heel plezierig om met 't Barre Land te werken, omdat zij exact snappen wanneer het goed is en waar we het willen hebben. Die verwantschap is meteen ook een nadeel: de spelers horen zelf meteen wanneer het goed is of niet. Zij hebben mij niet als kompas, maar als monteur van de principes nodig.”

't Barre Land speelt zelden met regisseurs; de spelers registreren en dramati-

seren elkaar, en hanteren doorgaans ook hun eigen vertalingen. Ook tijdens de 'Hamlet'-repetities bleven de acteurs elkaar aanwijzingen geven. Luchthartig en frivol, maar terzake. „Moet er nou geen Liedje op de Tijd in?” „Let it be?” „Time is on our side?” „Ik dacht: misschien moet je die Fortinbras wel op z'n Frans uitspreken. Fortienne-brââh.” „Hamlet zou een fantastische advocaat zijn geweest, hij spreekt zichzelf helemaal vrij.”

Regisseur Ritsema laat de Barre Landers begaan, en stuurt mondjesmaat bij. Acteur Martijn Nieuwerf, in het dodelijke degengevecht verzeeld, krijgt te horen dat hij niet moet zeggen: „De hemel zal je vrijspreken”, maar: „De hemel zal je vrijspreken”.

Na de repetities gaat aan de maaltijd het 'Hamlet'-overleg onverdroten voort. De spelers Czeslaw de Wijs en Ingejan Ligthart Schenk roemen het 'snelvoetig denken' van Hamlet dat zich ook in de Barre Landtroupe openbaart, zeggen naar de 'rafels' in de tragedie te zoeken zoals ze dat in elk toneelstuk doen, zijn verrast over de hoeveelheid echo's in het stuk, beschouwen hun 'Hamlet' niet als klassieke orkestratie maar eerder als jazz en dan nadrukkelijk niet-geïmproviseerde jazz, erkennen het gevaar van flegmatisme maar zijn allerminst bevreemd voor overmatige soberheid: „Ook de toeschouwers moeten erg hun best doen.”

Jan Ritsema: „Integraal, er is geen regel geschrapt, in tweeënhal uur. Nee, niet op een holletje, maar: helder.”

FOTO HERMAN SORGELOOS

Al vroeg was duidelijk dat de vraag 'Wie gaat Hamlet spelen?' in de samenwerking tussen Ritsema en 't Barre Land niet aan de orde is. Er staan steeds drie Hamlets op het toneel, zoals er ook drie Ophelia's, drie Horatio's, drie Claudiusen en drie Gertrudes zijn, die door steeds drie elkaar net niet overlappende acteurs worden gespeeld. Nog in dezelfde monoloog of dialoog neemt de tweede of derde acteur de woorden van hetzelfde personage over. Dat komt voort uit de liefde voor taal die Ritsema en de Barre Landers met elkaar delen.

„Hamlet is bij ons niet het zielige, amechtige jongetje, niet de twijfelzieke slapjanus vol zelfbeklag, de goetheaans/freudiaans lijdende Werther zoals die de afgelopen 150 jaar stelselmatig op het toneel verscheen. Hamlet als slachtoffer van een generatieconflict - met zo'n beperkte visie op het stuk kan ik niets. Hoewel ik me niet buiten de tijdgeest wil scharen, hopen wij met onze 'Hamlet' de tijdgeest te slim af zijn. Hamlet is bij ons, net als de andere personages, een rationalist met beargumenteerde betogen. Ophelia speelt bij ons onder één hoedje met Hamlet, ze speelt mee dat Hamlet 'gek' is geworden.”

Of die driedubbele rolbezetting voor hetzelfde personage geen onnodige verwarring oplevert? Ritsema: „Dat moet het niet worden. Het moet helder blijven zonder in stemmetjes te vervallen.

len. Wát zegt iemand? De muziek van spreken als koning Claudius een staatspraak houdt, is anders dan de woe- de waarmee de geest Hamlet toesprekt. Ik hou niet van kleuring, en al helemaal niet van 'emotionele kleuren'. Want dan doop je een pakketje tekst in vrolijkheid of droefenis. Het moet er 'uit zichzelf' uitkomen. De taal moet het zeggen. Het gaat niet om kleuring, maar om dynamiek. Ik doe ook niet aan esthetische of ethische kadering, want dan is Hamlet louter of goed of slecht. Het gaat erom inzicht in alle argumenten te geven.”

Met hun minieme motoriek (de schermwedstrijd wordt zonder degens letterlijk en figuurlijk in een handomdraai uitgevoerd: razendsnel en alsof de acteurs broodkruimels aan de eendjes voeren), vrijwel afwezige stemverheffingen en vaak ronduit mompelend praten ('Verraad, verraad! Verrekte Deen!', weerklinkt zelfs fluisterend), valt de Barre Landstijl met 'ogenschijnlijke terloopsheid' te karakteriseren.

Maar dat is Ritsema niet zuiver genoeg: „Dat suggereert laconiekheid en ironie. En dat proberen we in te perken, want dat heeft een zeker gemak in zich. Noem het 'plaatsvervangend spelen', of: met droge ogen liegen. Die manier van toneelspeken vergt oefening, want die slaagt alleen als je weet wat er staat. Of beter nog: 'denkend spelen'. Je biedt een tekst aan je medespeler aan. De ene acteur moet het tegen de andere acteur (en niet tegen Hamlet of Ophelia) zeggen alsof die het ter plekke vindt en verzint.

'Tonend spelen', noemde Brecht dat. Je zet de rol naast je neer, je wordt het personage niet. Ik wil proberen dat het stuk als een wolk boven de spelers hangt.”

Ritsema trok voor de metrische vertaling Erik Bindervoet en Robert-Jan Henkes aan. In bestaande Shakespeare-vertalingen trof hij veel slordigheden, ouderwetsheid en interpretaties aan.

„Ik heb de vertalers expliciet gevraagd om aandacht te besteden aan Shakespeares rijke taal, aan zijn argumenten en redeneringen. En ik vroeg ook om geen leuke of gewiekste vertaling te maken, maar om dicht bij het origineel te blijven.” Ritsema volgde de vorderende vertaling op de voet en gaf 'soms commentaar, vaak niet'.

Zodoende leggen de vertalers Hamlet niet in de mond:

'Tis of

Tisni

Daddist',

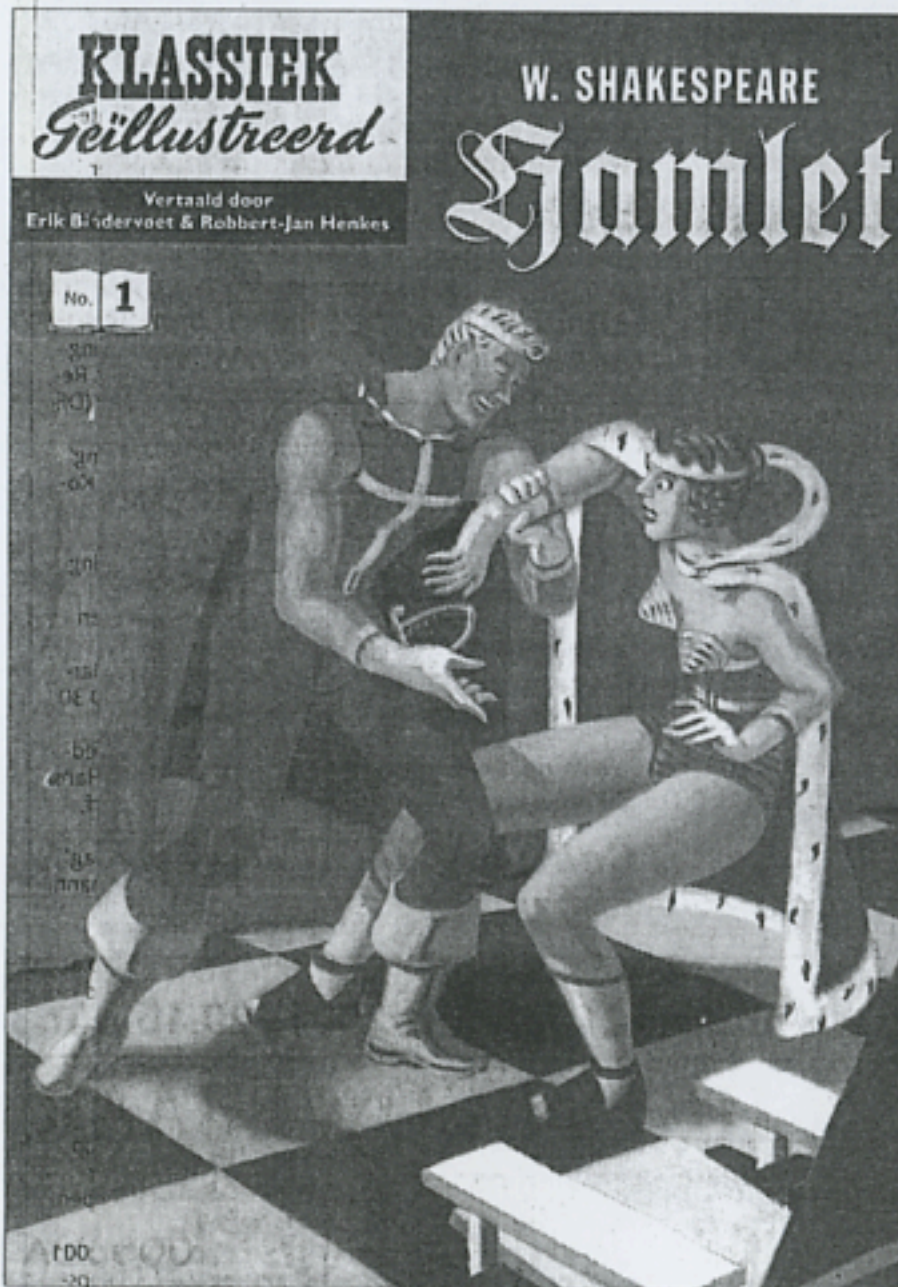
zoals in de Vlaamse Toneelhuisversie van Jan Decorte die gelijktijdig met de Kaaitheater-Hamlet in première gaat, maar: 'Zijn of niet zijn, dat is de vraag'.

Waarom de spelers van 't Barre Land dan meteen toevoegen: „Bij ons is dat overigens niet de vraag, omdat het gaat om het gebied ertussen en hoe je daarmee omgaat.”

'Hamlet' van 't Barre Land/Kaaitheater, 20/1 Brussels Kaaitheater, 23 t/m 26/1 Rasa in Utrecht, 10/2 De Lieve Vrouw, Amersfoort, 13 t/m 17/2 Brakke Grond in Amsterdam, 20/2 Haags Theater a/h Spui, tournee door Vlaanderen en Nederland t/m 5/5. Speellijst ook op www.barreland.nl

Door 't Barre Land/Kaaithheater

Geheel nieuwe benadering van Hamlet

De omslag van het tekstboekje van 'Hamlet' door 't Barre Land/Kaaithheater.

Max Smith

Hamlet' van Shakespeare is in de loop der eeuwen op tal van diverse manieren opgevoerd. Theatremaker Jan Ritsema van Maatschappij Discordia voegt er nu een nieuwe variatie aan toe. In zijn gastregie bij deze coproductie van het Utrechtse theatercollectief 't Barre Land en het Kaaithheater in Brussel gaat hij niet uit van de gebruikelijke, vaste rolverdeling, maar heeft hij de betekenis van de tekst als uitgangspunt genomen voor de uitbeelding van de personages.

Hamlet, Laertes, Rosencrantz en Guildenstern bijvoorbeeld worden niet door één acteur vertolkt, maar afhankelijk van de inhoud van de toneeltekst door verschillende spelers.

Wat daarvan de bedoeling is, legt dramaturg Marianne van Kerkhoven uit in haar toelichting. "Wat Jan Ritsema en het toneelgezelschap 't Barre Land in Hamlet aantrekt, is niet de psychologie van de personages, noch de morele voorschriften die uit het stuk spreken. Voor hen primeert het snelle, briljante, beweeglijke denken dat Shakespeare zijn personages in de mond legt. De makers willen als het ware in het hoofd van Shakespeare doordringen en de fenomenale structuur van zijn meesterwerk ontvouwen. De interpretatie, die uit het nauwkeurige leeswerk tijdens de repetities te voorschijn is gekomen, concentreert zich op de schijn/werkelijk-

heidsproblematiek die zijn gehele oeuvre doorademt."

"Dat is best wel lastig spelen," zegt Czeslaw de Wijs, een van de medespelers. 't Barre Land is inmiddels wel gewend aan niet psychologiserend spelen. Dat behoort tot zijn wijze van enceneringen. Evenals dat de acteurs nooit helemaal wegkruipen in hun rol, maar ook altijd iets van zichzelf en het werkproces laten doorschemeren. De voor het Theaterfestival uitverkoren voorstellingen als 'Platonov' van Tsjechov en 'Faust Twee' van Goethe zijn daar uitstekende voorbeelden van. Maar deze vorm van acteren is geheel nieuw voor deze groep van acteurs, dramaturgen en een beeldend kunstenaar.

"Bij elk tekstgedeelte die je moet uitspreken, wordt verwacht dat je daar vooraf een standpunt over hebt ingenomen. Het gaat in deze voorstelling juist om die verzamelde standpunten," verklaart Czeslaw de Wijs.

Op de vraag of de toeschouwer dan nog wel kan volgen wie wie is en waar het over gaat, benadrukt hij dat juist dit niet het grootste probleem vormt. Door het stemgebruik en de tekstbehandeling is die eventuele onduidelijkheid te voorkomen. De moeilijkheid voor hem en de anderen zit hem juist in de opgave om deze ongebruikelijke speeltrant geheel eigen te maken. "Het gekke is, dat het veel spelser is, maar toch is het heel lastig."

Het toneelbeeld van Herman Sor-

geloos en Michiel Jansen is minder summier dan men zoal van 't Barre Land gewend is. De kostumering van Elizabeth Jenyon die onder meer bij de vermaarde The Wooster Group heeft gewerkt, omschrijft Czeslaw de Wijs als „monumentaal en schitterend van kleur, werkelijk heel bijzonder." Speciaal voor deze op voorhand opmerkelijke interpretatie hebben de historici-filosofen Erik Bindervoet en Robbert-Jan Henkes een nieuwe metrische vertaling gemaakt, 'die alle ruimte geeft aan Shakespeares wendbare gedachtengangen.' Het tekstboekje ziet eruit als een van de stripblaadjes uit de reeks van Illustrated Classics uit de jaren vijftig en zestig, waarin klassieken uit de wereldliteratuur in stripvorm werden uitgegeven. Op maandag 22 januari wordt tijdens een feestelijke bijeenkomst in het eigen theater van 't Barre Land in Utrecht een exemplaar officieel aan Gerrit Komrij overhandigd. Dit gebeurt daags voor de serie voorstellingen van 'Hamlet' in Kikker in Rasa te Utrecht. Zoals bekend gaat deze tragedie over de jonge Deense prins Hamlet, die de moord op zijn vader moet wreken en aan de uitvoering daarvan vreselijk twijfelt. Tot ook hij en de persoon die hij wreken moet bloedig aan hun einde komen.

Hamlet door 't Barre Land/ Kaaithheater. Onder meer: Kaaithheater Brussel, 17 t/m 20 jan 20.30 uur; Kikker in Rasa Utrecht, di 23 t/m vr 26 jan 20.30 u.